

TÜRKİYE’S STRATEGIC AUTONOMY POLICY UNDER THE PRESIDENCY OF RECEP TAYYİP ERDOĞAN AND HISTO-POLITICAL AND VALUE-POLITICAL POWER ELEMENTS (2014-2024)

OĞUZHAN BİLGİN

Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Mail: oguzhan.bilgin@hbv.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4577-6331>

ABSTRACT

Türkiye’s involvement within the Western alliance after the loss of its empire and especially during the Cold War period, caused a Western hegemony over Turkish foreign policy; this, together with the anti-democratic tutelage elements within Türkiye, has brought about Türkiye remaining within the framework of a satellite-alliance relationship with the West. Although Türkiye had political leaders and governments that have previously tried to struggle with this foreign hegemony and its related segment, the domestic tutelage, the progress made during Erdoğan’s presidency has brought about a change towards a strategic autonomy policy and a quest for global status, the effects of which can be seen in Turkish foreign policy. Erdoğan’s struggle with the Western hegemony over Turkish foreign policy and Westernist forms of tutelage over domestic policy has impacted Türkiye’s process of becoming an actor that will start to be discussed more in many regions, near or far. In connection with this, there is a histo-political and value-political foreign policy understanding formed with a strong emphasis on the continuation of the empire and history, culture, symbols, and values. In this study, the practices of Turkish foreign policy under the leadership of Erdoğan towards various parts of the world since his election as President in 2014 will be placed in a conceptual framework and the basic dynamics of the changes in Turkish foreign policy, from Türkiye’s challenge to Western hegemony, and from strategic autonomy to the quest for global status, will be discussed.

Keywords: Western Hegemony, Histo-Politics, Turkish Foreign Policy, Strategic Autonomy, Erdogan

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma
Geliş Tarihi: 30.03.2025
Kabul Tarihi: 25.05.2025
Yayın Tarihi: 25.06.2025
Yayın Sezonu: Ocak - Haziran

Makaleye Atıf Bilgisi

BİLGİN Oğuzhan, (2025). “Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanlığında Türkiye’nin Stratejik Özerklik Politikası ve Tarih-Politik ile Değer-Politik Güç Unsurları (2014-2024)”. *Muhafazakâr Düşünce*. Yıl: 21 Sayı: 68 (12-43).

muhafazakardusunce • yıl: 21 - sayı: 68 • Ocak-Haziran 2025

RECEP TAYYİP ERDOĞAN CUMHURBAŞKANLIĞINDA TÜRKİYE’NİN STRATEJİK ÖZERKLİK POLİTİKASI VE TARİH-POLİTİK İLE DEĞER-POLİTİK GÜÇ UNSURLARI (2014-2024)

OĞUZHAN BİLGİN

Öz

Türkiye'nin imparatorluk kaybı sonrasında ve bilhassa da Soğuk Savaş döneminde Batı ittifakı içerisinde yer alması, dış politikada bir Batı hegemonyası üretmiş; bu, Türkiye'nin içindeki anti-demokratik vesayet unsurlarıyla birlikte Türkiye'nin Batı ile uydu-müttefiklik ilişkisi çerçevesinde kalmasını beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin bu birbiriyle ilişkili iç ve dış vesayetle mücadele etmeye çalışan siyasi liderleri ve hükümetleri bulunsun da Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde alınan mesafe, Türk dış politikasında etkileri görülebilecek bir stratejik özerklik politikasına ve küresel statü arayışına giden bir değişim ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin, kendisine yakın ve uzak pek çok bölgede daha çok kendisinden söz ettirmeye başlayacak bir aktörleşme sürecinde, Erdoğan'ın dış politikadaki Batı hegemonyasıyla ve iç politikadaki Batıcı vesayet biçimleriyle mücadelesinin etkisi bulunmaktadır. Bununla bağlantılı olarak da imparatorluk devamı olmaya ve tarihe, kültüre, sembollere, değerlere yapılan güçlü vurgularla oluşturulmuş bir tarih-politik ve değer-politik dış politika anlayışı bulunmaktadır. Bu çalışmada, 2014 yılında Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte, Erdoğan liderliğindeki Türk dış politikasının dünyanın çeşitli yerlerine dönük uygulamaları bir kavramsal çerçeveye oturtulmaya çalışılacak ve Türkiye'nin Batı hegemonyasına meydan okumasından, stratejik özerkliğe kavuşmasından, küresel statü arayışına kadar Türk dış politikasındaki değişimlerin temel dinamikleri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Batı Hegemonyası, Tarih-Politik, Türk Dış Politikası, Stratejik Özerklik, Erdoğan

Giriş

Asırlarca sürmüş bir dünya imparatorluğunun kaybedilişi, büyük toprakların elden çıkışı; işgallere, katliamlara, ekonomik ve toplumsal geri kalmışlığa maruz kalınması, Türk milletinin pek çok kesiminde önemli travmalar yaratmıştır. Neticede Anadolu ve Trakya’nın doğusuna sıkışmış bir toprak parçasında devletlerini devam ettirmeyi başarmak bile, ancak topyekûn verilen bir Millî Mücadele neticesinde mümkün olabilmektedir.

Türklerin imparatorluklar tarihinin büyüklüğü, kültür ve medeniyet öğelerinin zenginliği, hükmettiği toprakların ve halkların genişliği, o tarihin devamı olan Türkiye Cumhuriyeti’ne, kendi sınırlarından çok daha büyük bir kültürel, sembolik ve politik etki alanına sahip olma imkânı sunmaktadır. Dahası, Türkiye’nin bu büyük tarihsel arka planı, Türklerin tarih boyunca karşıtlık veya rekabet içinde olduğu süper güçleri ve onların ardıllarının Türkiye’yi potansiyel bir tehdit olarak algılamalarına sebep olmuştur. Bu algı sonucunda da Türkiye’yi (en azından) pasifize edilmesi veya minimize edilmesi gereken bir güç olarak görmelerine ve agresif bir Türkiye politikası ortaya koymalarına yol açmıştır.

Buna ek olarak, Türk hâkimiyetinde kalmış ve imparatorluktan son asırlarda koparak kendi ulus-devletine sahip olmuş bazı etnik unsurların ulusal kimliklerini Türk karşıtlığı üzerine inşa etmiş olmaları, Türkiye’yi bir “kurucu öteki” konumuna sokmakta ve bölgedeki pek çok ulus-devletin de onu “potansiyel tehdit” olarak algılamasına sebep olmaktadır. Yani tarih, modern Türkiye için hem imkânlar ve potansiyel güç ile etki alanı sunarken hem de Türkiye’yi, küresel ve bölgesel güçlerin tehdit algılamalarının getirdiği riskler ve yüklerle karşı karşıya bırakmaktadır.

Tüm bu tarih-politik ile jeopolitiğin etkisi ve aynı zamanda savaş yorgunu olması, uluslararası güç dengelerindeki olumsuz durumu ile ekonomik geri kalmışlığın sonunda, mümkün olduğu kadar küresel ve bölgesel iddialardan uzak duran; uzak durduğunu da belli eden bir politika izlemeye çalışan Türkiye, dış politikada; Türk Dünyası, İslam Dünyası, Balkanlar, Afrika ve Kafkaslar’da da bu çizgisini sürdürmeye çalışmıştır. 2. Dünya Savaşı’na girmeyerek de bu politika çizgisini devam ettiren Türkiye, yine de savaşın neticesinde Sovyetler Birliği’nin Saldırmazlık Anlaşması’nı yenilememesi ve Türkiye’den Kars, Ardahan ve Boğazlar’ı talep etmesiyle büyük bir güvenlik tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktan kurtulamamıştır (Gürün, 1988).

Sovyet tehdidi, Türkiye’yi Batı Bloku’nun güvencesine muhtaç bırakmış, Batı Bloku’nun güvencesini sağlamak içinse önce çok partili hayata geçilmiş,

sonra 1947’de Truman Doktrini çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile anlaşma imzalanmış ve 1948’den sonra da Türkiye, Marshall yardımları almaya başlamıştır. Türkiye’nin 1950’de Kore Savaşı’na asker göndermesi sonucunda da 1952’de Türkiye, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’ne (North Atlantic Treaty Organization – NATO) tam üye olabilmektedir. Bu durum, Türkiye’yi Sovyet tehdidinden korurken; bir tek taraflı bağımlılık döngüsüne sokmuş, bu bağımlılık beraberinde güvenlik başta olmak üzere önemli riskler ve sorunlar getirmiştir (Keohane & Nye, 1977).

Bu tek taraflı bağımlılık ilişkisiyle birlikte Türk siyasetinin, ekonomisinin, kültürünün üzerindeki Batı vesayeti güçlenmiş; bu vesayete karşı her türlü meydan okuma, Türkiye içindeki Batıcı vesayet unsurlarının müdahaleleriyle tasfiye edilmeye çalışılmıştır. Bu tasfiye biçimleri, askerî darbeler ve terörizm tehlikelerine kadar uzanarak büyük istikrarsızlık ve kaos dönemlerine yol açmıştır. Bu süreçteki en büyük meydan okuma olan Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde, Türkiye’nin Batılı “müttefiklerinin” ambargolarına ve yaptırımlarına maruz bırakılması yetmemiş; askerî darbeler zincirine yeni halkalar da eklenmiştir (Eroğlu, 2002). Terörizm, ekonomik krizler, sivilleşememe, demokratikleşememe, istikrarsızlık gibi pek çok sorunun bu bağımlılık biçimiyle olan ilişkisi de yine fazlasıyla tartışılmıştır. Soğuk Savaş’ın bitmesinden sonra bile bu tek taraflı bağımlılığın devamı, bu bağımlılığa meydan okuma potansiyeli taşıyan siyasi aktörlerin demokrasi dışı yollarla tasfiye edilmesi süreci ise 2000’li yıllardan sonra da devam etmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı iken Millî Mücadele dönemini anlatan bir şiiri okuduğu gerekçesiyle 28 Şubat Askerî Müdahalesi döneminde hapis cezası almış bir siyasetçi olan Recep Tayyip Erdoğan’ın (bundan sonra ‘Erdoğan’ olarak anılacaktır), hapisneden çıkışı sonrası kurduğu parti olan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) 2002’de tek başına iktidara gelmesiyle başlayan süreç, Türkiye’nin küresel ABD hegemonyası altındaki yarı-bağımlılık ilişkilerinin yarattığı istikrarsızlıklarla, askerî ve bürokratik vesayetle mücadele süreci olarak değerlendirilebilir. 2007 e-Muhtırası, AK Parti’ye açılan kapatma davası, çeşitli yargı müdahaleleriyle geçen yıllarda Erdoğan’ın Başbakan olarak mücadelesi, Türkiye içindeki Batıcı müdahale ve vesayet biçimlerine karşı olmuştur. Bu vesayet biçimleri, Türkiye içinde seçilmiş hükûmetleri baskı altına alırken dış politikada da Türkiye’yi Batı’ya ve bilhassa da ABD hegemonyasına meydan okuyamaz hâle getirmiştir (Çelik ve Özgöker, 2020). Bu vesayet ve müdahale girişimleri, 2013 yılında 17-25 Aralık yargı müdahaleleri ile devam etmiş ve son büyük müdahale girişimi de

15 Temmuz 2016 darbe girişimi ile yaşanmıştır. Bu müdahalelerin de ABD hegemonyasının uzantısı olarak kabul edilen ve elebaşı ABD’de bulunan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilmesi tesadüf değildir.

Türkiye’nin içindeki Batı vesayeti yanlısı unsurların pasifize edilmesi, sivilleşme ve demokratikleşme süreci ile başta askerî vesayet olmak üzere Batıcı vesayet unsurlarının geriye itilmesi ile Türk dış politikasının bölgesel ve küresel kapasite artışının, iddialarının büyümesinin ve statü talebindeki hedefleri büyütmesi arasında bir ilişki olduğu iddiası bu çalışmanın temel iddialarından birini teşkil etmektedir.

Aynı zamanda da Erdoğan dönemi dış politikasının Türkiye’nin tarihten gelen etki alanına, imparatorluk geçmişine, Türk ve İslam dünyasındaki sembolik ağırlığına, Batı hegemonyası karşısındaki anti-emperyalist söylemine, yani neticede tarih-politik, jeo-politik, kimlik-politik, değer-politik ve sembol-politik güç unsurları ile potansiyelini harekete geçirerek küresel statü arayışında önemli bir kapasite artışına erişmesi arasında bir ilişki olduğu da bu çalışmanın temel iddialarından biridir. Nitekim ilk iddiada bahsedilen Batıcı vesayet unsurlarının geriletilmesi ile Türkiye’nin bilhassa 2016 sonrası Türk-İslam medeniyetine dayanan tarih-politik ve değer-kimlik unsurlarını harekete geçirebilmesi arasında da bir ilişki vardır; zira bu ancak Batıcı vesayetin zayıflaması ile mümkün olabilmektedir.

Ayrıca askerî kapasite artışından, tarih-politik ve jeopolitik müdahalelere, insani yardımlardan kimlik ve değer temelli dış politika stratejilerine kadar Erdoğan dönemi büyük (grand) stratejisinin Türkiye’nin birçok bölgede aktörleşme kapasitesini yükselttiği iddiası da bu çalışmanın temel iddialarından birini teşkil etmektedir.

Erdoğan liderliğinin, Türkiye’de vesayeti geriletecek siyasi süreçlerin ve Cumhurbaşkanlığı hükûmet sisteminin uygulamaya geçmesinin, dünyadaki çok kutuplu bir post-Batı dönemine doğru geçişin işaretlerinin ortaya çıktığına dair tartışmaların yapıldığı bir dönemde, potansiyel güç unsurlarını kullanabilmenin Türkiye’nin küresel statü arayışında önemli atılımlar gerçekleştirmesine, orta-düzeyli güç kategorisinin sınırlarını zorlamasına yol açması da bu çalışmanın bir diğer temel iddiasıdır (Kutlay & Öniş, 2020).

Bu çalışma, kuramsal tartışmaları da içerecek şekilde bir karşılaştırmalı tarihsel analiz yöntemini kullanarak Türkiye’nin küresel statü arayışında bölge bölge tarihsel değişimleri analiz etmeye ve Türkiye’nin büyük stratejisinin alt başlıklarını kategoriler hâlinde değerlendirmeye teşebbüs edecektir.

Türkiye’nin Demokratikleşmesi, İç ve Dış Politikadaki Batı Hegemonyasının Unsurlarıyla Mücadelesi

Türkiye’nin Cumhuriyet dönemi boyunca yaşadığı askerî darbelerle dış politikadaki Batı vesayetinin perçinlenmesi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. 27 Mayıs Darbesi, Menderes Dönemi’ndeki Kıbrıs Türk Mücadelesine darbe vurmuş; ayrıca, Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile anlaşarak sanayileşme için ihtiyaç duyduğu kredi imkânlarının engellenmek istendiği tartışmaları yapılmıştır (Kata & Keser, 2017, s. 361).

12 Mart askerî müdahalesi sürecinde ise ABD’nin Türkiye’ye haşhaş ekimini yasaklatmak istemesiyle başlayan ve Türkiye’nin ABD vesayetinden çıkma “riski”ni engelleme politikasının izleri değerlendirilmiştir (Anadolu Ajansı (AA), 2022). Benzer bir durum, 12 Eylül askerî darbesi için de söz konusudur. 12 Eylül 1980 askerî darbesinin ardından dönemin Merkezi İstihbarat Örgütü (CIA) Ankara İstasyon Şefi Paul Henze’nin, darbenin gerçekleştiğini ABD Başkanı Jimmy Carter’a “the boys in Ankara did it” (“Ankara’daki çocuklar başardı”) ifadeleriyle aktarmasının hemen ardından, Türkiye’ye Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle uygulanan yaptırımlar kaldırılmıştır. Ayrıca, Türkiye’nin kapattığı ABD üsleri yeniden açılmış, Yunanistan’ın NATO’nun askerî kanadına geri dönüşü onaylanmış ve ABD’nin Türkiye üzerindeki vesayeti daha da tahkim edilmiştir (Birand, 1999, s. 286).

28 Şubat 1997 askerî müdahalesi ise, Türkiye’nin İslam dünyasıyla entegrasyonunu engellemek ve Türkiye’nin İsrail ile olan ilişkilerini güvence altına almak gibi somut sonuçlar doğurmuştur. Nitekim bu süreç, bizzat dönemin askerî yetkilileri tarafından da ifade edilmiştir (Bir & Sherman, 2002).

Bunun yanı sıra, askerî darbelerin ötesinde, Türkiye çeşitli istikrarsızlaştırıcı faktörler, ekonomik krizler, yargı müdahaleleri ve terör örgütleri üzerinden yürütülen operasyonlarla Batı vesayeti altında tutulmaya çalışılmıştır. Kültür, medya, entelijansiya, ideoloji ve söylemler üzerinden yürütülen müdahaleler ise, bu vesayeti daha da perçinlemiştir (Bilgin, 2022, s. 16). Dolayısıyla, bu müdahaleler seçilmiş milliyetçi-muhafazakâr hükûmetler üzerinde baskı ve kontrol unsuru işlevi görmüş; Türkiye’nin dış politikasının belirli bir eksenden uzaklaşması uzun süre zorlaştırılmıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Batı vesayetine karşı çıkışları ise, askerî vesayet nedeniyle uzun süre etkisiz bırakılmıştır. Darbe girişimleri, muhtıralar ve diğer baskı unsurları ile engellenmeye çalışılan Erdoğan, 2000’lerin sonundaki ‘one minute’ çıkışı ve sonrasında Suriye, Mısır gibi bölgesel alanlarda

izlenen Türkiye merkezli strateji ile FETÖ'nün darbe girişimleri karşısında mücadele etmiştir. Sonuncusu 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi de Türkiye tarafından yenilgiye uğratılınca, Türk dış politikasında vesayetle mücadelede önemli bir aşama kaydedilmiştir.

Türk siyasetinde dış politikaya göre alınan pozisyonlara bakıldığında, kendi içlerinde önemli farklılaşmaları ve alt kırılımları bulunsa da iki temel eksen ortaya çıkmaktadır. İdeolojik veya siyasi sıfatları ne olursa olsun, Türk siyasetini anlamak için bu iki eksen analiz etmek gerekmektedir:

Birinci eksen, Türkiye'nin Batı karşısındaki ikincil, uydu müttefiklik konumunu 'rasyonel dış politika' olarak kabul eder. Bu çerçevede, Batı'nın ve Batı merkezli politikalar uygulayan devletlerin kategorik olarak karşısında yer almak istemez. Türkiye'nin Ortadoğu ve Orta Asya ile ilgili iddialarından vazgeçmeye; bölgesel/küresel iddialardan ve imparatorluk vizyonundan ricat etmeye hazırdır. Ayrıca, bu eksen, dış politikadaki "Batıcı" konumlanmanın devamı olarak iç politikada da Batıcılığın siyasal ve kültürel dilini temel alır. Türklük ve Müslümanlığı temel kültürel ve siyasal kimlik ve referans noktası olarak sahiplenmez; Batı'nın ve Batıcılığın kültürel, siyasal ve ekonomik hegemonyasına meydan okumaz. Sıfatlar veya tanımlamalar değişse de birinci eksenindeki siyasal pozisyon sahipleri kendilerini genellikle sol, sosyalist, liberal veya Kemalist olarak tanımlamaktadır.

Türkiye'deki ikinci temel siyasal eksen ise, Türkiye'nin Batı ile bağımlılık ilişkisi içinde sıradan bir üçüncü dünya ülkesi olmasını reddeder. Aksine, küresel düzlemde hegemonya mücadelesi vermesi gerektiğini savunur. Bu eksen, tarihsel ve kimliksel bağlamda Türklüğü ve Müslümanlığı siyasal ve kültürel bir referans noktası olarak benimser. Dolayısıyla, Türk ve İslam dünyasına yönelik belirli iddiaları bulunmaktadır ve imparatorluk kimliğini Türkiye'nin stratejik yöneliminin temel unsurlarından biri olarak kabul eder. Bu bağlamda iç politikada da milliyetçi ve muhafazakâr politikaları destekler; Türkiye'nin ulusal kimliği ve tarihi mirasını merkeze alan bir siyasal yönelim öngörür.

İki eksen arasındaki en temel farklardan biri, birinci eksenin şimdiye kadar hiçbir seçim sonucunda tek başına iktidara gelememiş olmasına rağmen, askerî, bürokratik ve kültürel vesayet mekanizmalarının etkisiyle Cumhuriyet tarihinin büyük bir bölümünde belirleyici rol oynamış olmasıdır. Ancak, bu eksenin etkisini kaybettiği ve ikinci eksenin güç kazandığı dönemlerde, askerî müdahaleler, jüristokratik girişimler ve çeşitli baskı mekanizmaları devreye sokularak Türkiye'nin Batı-merkezli siyasal ekseninden sapmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır (Oran, 1996).

AK Parti'nin 2002 yılında iktidara gelmesi, Türkiye'deki siyasal eksenlerin belirginleştiği kritik bir döneme denk düşer. Bu süreç, ABD'nin Irak'ı işgale hazırlandığı, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) 'aday ülke' statüsü çerçevesinde Kıbrıs gibi konularda taviz vermeye zorlandığı ve Batı vesayetinin güçlendirilmek istendiği bir döneme rastlar. Üçlü koalisyon hükûmetinin dağılması ve Demokratik Sol Parti'nin (DSP) bölünmesiyle yürütülen siyaset mühendisliği başarısız olmuş, 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri sonucunda AK Parti tek başına iktidara gelmiştir.

Bizzat Batı vesayetinin askerî müdahalesi sürecinde hapis cezasına çarptırılarak tasfiye edilmek istenen Erdoğan, sonraki süreçte Batıcı askerî ve yargı vesayetiyle mücadele etmiş ve Türkiye'de demokratikleşme sürecine öncülük etmiştir. Bu süreçte kaydedilen ilerlemelerle Batı vesayetine karşı meydan okunmaya başlanmış, 2008 Davos Zirvesi'nde İsrail Cumhurbaşkanı Peres'e yönelik gerçekleştirdiği ve tarihe "one minute" çıkışı olarak geçen tepki, bu meydan okumanın ilk sembolik göstergelerinden biri olmuştur (Erdoğan, 2013).

Sonrasında, AK Parti iktidarı ve Erdoğan'ın karşılaştığı her vesayetçi direnç, yalnızca iç politika ve Türkiye içindeki iktidar mücadeleleri bağlamında değil; aynı zamanda Türkiye'ye yönelik uluslararası vesayet ile bağımsızlık ve stratejik özerklik arayışındaki siyasal aktörler arasındaki mücadelenin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Erdoğan, karşılaştığı her vesayet girişimini, sandıktan aldığı halk desteğiyle bertaraf etmiş ve Türkiye'nin stratejik özerklik mücadelesinde önemli mesafeler kat etmiştir.

Bu bağlamda, her türlü siyaset dışı müdahale sandıkta cevaplanmış ve Erdoğan, sandıktan aldığı güçle müdahalelere karşı durmuştur. 2007 E-Muhtıra girişimine, 2007 Seçimleri'nde sandıkta cevap verilmiş ve Erdoğan'ı yeniden iktidar yapmıştır. 2012-2013 yıllarında FETÖ'nün yargı müdahalelerine, 2014 yılında sandıktan Erdoğan'ın ilk defa Cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle ortaya çıkan cevap da bunun bir örneğidir. Yine, 15 Temmuz 2016 FETÖ darbe girişimi'ne hem 2017 referandumu hem 2018 Seçimleri'nde verilen ve Erdoğan'ın kazanmasıyla sonuçlanan cevaplar da hem Türkiye'nin üzerindeki Batı vesayetine hem de bu vesayetin iç uzantılarına karşı mücadele eden Erdoğan politikasına bir destek anlamı taşımaktadır. Bu destek, esas itibarıyla Türk dış politikasındaki küresel statü arayışı ve stratejik özerklik politikalarına da verilmiş bir destek olarak değerlendirilebilir.

Büyük strateji, bir devletin ve milletin sahip olduğu tüm kaynakları ve güç unsurlarını koordine ederek yönetmesi ve bunları siyasi, askerî ve ekonomik

hedeflere ulaşmak için kullanmasıdır. Bu bağlamda, güç unsurlarını ve kaynaklarını dikkatle hesaplayarak bir denge oluşturmak; potansiyel zararları asgariye indirirken ekonomik, siyasi, askerî ve toplumsal gücü en iyi makro düzeyde yönlendirmek büyük önem taşımaktadır (Hart, 1967, s. 322).

Büyük strateji kavramına dair tartışmalara bakıldığında, Brzezinski isminin ön plana çıktığı söylenebilir. Zbigniew Brzezinski'nin 1997 yılında yayımladığı *Büyük Satranç Tahtası: ABD'nin Küresel Üstünlüğü ve Jeostratejik Gereklikleri* adlı kitabı, Soğuk Savaş sonrası dünya siyasetini analiz ederken bir yandan Amerikan dış politikası için bir çerçeve oluşturmakta, bir yandan da Amerikan hegemonyasının devam etmesi için bir güzergâh çizmektedir (Brzezinski, 1997). Nitekim Brzezinski de sadece bir entelektüel değil, aynı zamanda ABD Başkanı Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı'dır. Dünyadaki hegemonya mücadelelerinin hangi alanlarda belirginleştiği, ABD'nin dünyanın hangi bölgelerine doğrudan veya vekiller üzerinden müdahale ettiği sonraki yıllarda daha somut şekilde görülmüştür. ABD müesses nizamının bir stratejisi bulunmaktadır ve bu strateji, bazı konjonktürel saptamalar olsa da yine de takip edilmiştir.

Türkiye'nin bir büyük (grand) stratejisi olup olmadığı sorusu, Soğuk Savaş döneminden kalan askerî ve bürokratik vesayet, Batı'nın uydu mütefekliliğinden çıkma iradesi gösteren sağ hükümetlere karşı müdahalelerde bulunarak yakın geçmişe kadar uygulamaya çalıştığı dış politika stratejisini incelemeyi gerektirir. Bu strateji, Türkiye'nin ABD çıkarları eksenindeki yarı-bağımlı dış politikasını sürdürme ve Batı eksenindeki konumunu muhafaza etme çabasıyla; Ortadoğu, Orta Asya, Balkanlar ve Kafkaslar gibi Türkiye'nin doğal hinterlandındaki iddialarından vazgeçmek olarak değerlendirilebilir (Yükselen, 2021). Seçilmiş sağ liderlerin bu iddiaları sahiplenmeye çalışırken birçoğu askerî darbelerle tasfiye edilmiş; darbelerle tasfiye edilmeyenler ise çeşitli vesayet araçlarıyla pasifize edilerek Türk dış politikasının ABD vesayetine bağımlılığı pekiştirilmiştir.

Bu bağımlılık denklemi, sonraki bölümlerde anlatıldığı üzere vesayetle mücadele süreçlerinin bir sonucu olarak değişmiş ve Türkiye, bölgesel liderlik ve küresel aktörlük iddialarını dile getirmeye başlayarak; bu strateji çerçevesinde politikalar üreten bir aktörleşme süreci yaşamıştır. Özellikle Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı dönemi, 20. yüzyıldan kalan Batı vesayetini tasfiye etmeyi amaçlayan bir stratejik özerklik stratejisi ve küresel statü arayışı politikalarının yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Gilpin'e (1981) göre statü arayışı, "güç kapasitesi ve uluslararası tanınırlık" ile bağlantılıdır. Neumann'a (2014) göre ise statü toplumsal bir inşadır ve devletler stratejik eylemlerle bu

statüyü talep ederler. Türkiye'nin Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçildiği 2014 sonrası politikaları, bu teorik tartışmalarla paralellik göstermektedir: Türkiye, uzun süre literatürde “orta güç” kategorisinde ele alınmıştır (Jordaan, 2003). Ancak 2014 sonrası dönemde, sınır ötesi ve hatta deniz aşırı askerî müdahaleler (Suriye, Libya), Karabağ'ın işgalden kurtarılması sürecindeki dolaylı müdahaleler, Afrika'da artan siyasal ve ekonomik ağırlık, Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) kurulması, enerji diplomasisi (Doğu Akdeniz) ve insani diplomasi (Ukrayna krizi, Balkanlar, Güneydoğu Asya, Afrika), stratejik olarak etki alanını genişletme (Suriye Devrimi), güvenlik politikalarında etkili ve sonuç alıcı mücadele (PKK, DEAŞ ve FETÖ ile mücadele) ile Batı'ya ve Batı yanlısı devletlere (İsrail, Yunanistan, Ermenistan) dönük meydan okuma, savunma sanayiindeki büyük atılım ve küresel statü inşası gibi alanlarda etkinlik kazanarak Türkiye, bu kategorinin sınırlarını zorlamıştır (Oğuzlu, 2016).

Erdoğan dönemi Türk dış politikasının büyük stratejisinin ana esasları nelerdir ve tarihsel çizgideki durakları neler olmuştur? Bu çalışmada, Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı dönemindeki “büyük strateji”nin dayandığı temel zemin, kavramlar ve bölgesel politikalar başlıklar hâlinde kısaca ele alınıp tartışılacaktır.

Erdoğan ve Tarih-Politik: Türkiye Sıradan Bir Ulus-Devlet mi, İmparatorluk Devamı mı?

Erdoğan dönemi Türk dış politikasının büyük stratejisini ele almak için, öncelikle Erdoğan'ın Türkiye'yi bir ülke ve devlet olarak nasıl telakki ettiğine ve nasıl idealize ettiği noktasına biraz daha detaylı odaklanmak gerekmektedir. Zira bu çalışmada da iddia edildiği üzere, Erdoğan Türkiye'yi, kendisinden önce yaygın olarak tanımlandığı şekilde herhangi bir ulus-devlet olarak görmemektedir. Ayrıca ‘Yurtta Sulh, Cihanda Sulh’ sözüyle (bağlamından koparılarak) tanımlanan, küresel ve bölgesel iddialardan uzak bir Batı-vesayetindeki dış politikayı benimsememektedir. Erdoğan için Türkiye hem tarihsel hem kültürel hem de değersel boyutlarıyla bir imparatorluğun devamıdır (Langan, 2017).

Uluslararası İlişkiler ve siyaset literatüründe, coğrafya ve politika ilişkisi bağlamında jeopolitik kavramına sıklıkla atıf yapılmakla birlikte, “tarih-politik”, “kültür-politik”, “değer-politik” ve “sembol-politik” gibi kavramların yeterince analiz edilmediği görülmektedir. Jeopolitik söylemler, coğrafi faktörlerin yanı sıra sosyal inşa süreçlerine de dayanmakta olup, Türkiye gibi imparatorluk devamı olan ülkelerin dış politikalarını değerlendirirken bu kavramların kullanılmasının daha açıklayıcı olacağı söylenebilir. Özellikle Türkiye gibi, etki, güç ve potansiyel bakımından kendi sınırlarının ötesine

uzanan bir imparatorluk devamı için, bu kavramların daha fazla inşa edilmesi ve analizin merkezi hâline getirilmesi gerekmektedir. Bu noktada, dünya sistemindeki imparatorluk devamı olan ulus-devletler ile imparatorluk devamı olmayanlar arasında; güç kapasiteleri, potansiyelleri ve politika enstrümanları bakımından kavramsal bir ayırım yapmak yerinde olacaktır (Waltz, 1979).

İmparatorluklar çağının kapanmış olmasına rağmen, imparatorluk devamı olan ulus-devletlerle diğer ulus-devletler arasında hâlâ belirgin farklar bulunmaktadır. İmparatorluk devamı olan ulus-devletler, tarihsel süreçlerden gelen etki ve güç unsurlarını yeni tür bir hegemonya inşa etmek için kullanma yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda, İngilizlerin “Commonwealth”i kurması; Fransızların Afrika’daki eski sömürgelerinde kendi bastığı Fransız Frank’ını hâkim kılması ve Rusların, “komünizm” adı altında dahi olsa, Çarlık coğrafyasını kontrol altında tutması, bu yaklaşımın somut örnekleri olarak gösterilebilir (Wendt, 1999).

Bu süreç yalnızca kültürel, ekonomik ve siyasal nüfuz alanına dayanan bir inşa süreci olarak şekillenmemiştir. Son yüzyılda, diplomasi aracılığıyla öne çıkan İngiltere, dünyanın uzak köşesindeki Falkland Adaları için Arjantin’le savaşa girmeyi göze almıştır. Fransa, nüfuzunun tehdit altında olduğu Afrika’daki ülkelerde askerî operasyonlar gerçekleştirmekten çekinmemiştir. Rusya ise, Çarlık döneminden miras kalan “Kızıl Elma” olarak bilinen Kırım ve Donbas’ı işgal etmiş; bunun yanı sıra imparatorluk döneminden kalan Rus nüfusun bulunduğu Doğu Ukrayna’yı işgal ederek Batı dünyasıyla çok boyutlu bir savaşa girmekten çekinmemiştir.

Jane Burbank ve Frederick Cooper, *Dünya Tarihi ve İmparatorluklar* adlı eserlerinde, ‘modern çağda imparatorluklar ölmedi, dönüştü’ şeklinde bir görüş ifade etmektedirler (2011). Bu jeopolitik, kültürel, ideolojik, sembolik, siyasal, tarihsel ve ekonomik etki ve güç unsurları olarak devam edebilmektedir. Elbette imparatorluk geçmişine sahip olmak, doğru yönetildiğinde büyük bir güç potansiyeline dönüşürken; bu potansiyel kötü yönetildiğinde, imparatorluktan kopan ulus-devletlerin ulus inşasında “düşman-öteki” hâline gelebilmekte ve büyük bir yükü karşı karşıya kalabilmektedir.

Türkiye, imparatorluk geçmişinin sunduğu büyük potansiyeli kullanmak bir yana, Birinci Dünya Savaşı’ndaki yenilgi ve işgallerin ardından ‘hedef olmayalım’ korkusuyla, imparatorluk coğrafyasına, kültürüne, vizyonuna ve sembolizmine dair tüm unsurları terk etmiştir. Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Türk Dünyası’na yönelik iddialardan vazgeçilmiş; Batı vesayeti altındaki bir

dış politika, “rasyonel dış politika” olarak kabul edilerek Türkiye, herhangi bir 3. Dünya ülkesi konumuna indirgenmiştir. Üstelik bu süreçte, imparatorluk-tan kopan unsurların Türkiye karşıtı politikalarından da kurtulmak mümkün olmamıştır. Ancak bu içe kapanmacı anlayışın kırıldığı ilk an 1939’da Hatay’ın alınması, ikinci kırılma ise 1974’te Kıbrıs harekâtı ile yaşanmıştır.

İşte bu noktada, 2014 yılında Cumhurbaşkanlığı makamına gelen Erdoğan’ın dış politikası, Balkanlar’dan Kafkaslar’a, Ortadoğu’dan Afrika’ya ve Türk Dünyası’na kadar genişleyen bir coğrafyada proaktif bir strateji izlemeye başlamış ve Türkiye’ye ‘büyük oyuncu’ rolü biçmiştir.

Bu strateji, yalnızca jeopolitik ve jeostratejik unsurlardan değil; aynı zamanda Erdoğan’ın imparatorluk geçmişine dayanan bir tarih-politika ve sembol-politik anlayışına dayanmaktadır.

Erdoğan, imparatorluk geçmişini dış politikada önemli bir enstrümana dönüştürerek tarih-politik potansiyeli harekete geçirmiş ve Türk sağının geleneksel söylemlerinin ötesine geçebilmiştir. Tarih-politik perspektiften, Türkiye’nin imparatorluk geçmişi ve bu geçmişin etkisi altındaki topraklardaki potansiyel gücünü; İslam dini ve sembollerini kullanarak İslam dünyasını; tarih-politik ve kimlik-politik perspektiften Türk dünyasını ve Türk azınlıklarının bulunduğu ülkeleri; değer-politik bağlamında ise anti-emperyalist atıflarla Latin Amerika ve Afrika gibi eski Batı sömürgelerini harekete geçirerek tüm bu güç unsurlarından fayda sağlamıştır (Aktürk, 2021). Bu bağlamda, Erdoğan’ın büyük stratejisinin somut sonuçlarını önemli ölçüde elde ettiği söylenebilir.

Türkiye’nin Batı vesayetine karşı yürüttüğü stratejik özerklik politikası ve küresel statü arayışı, tarih-politik temel üzerine inşa edilmiştir. Bu stratejinin dünya genelindeki pek çok bölgede etki alanını genişletmesi, bu tarihsel zeminle doğrudan ilişkilidir.

Türkiye’nin Küresel Statü Arayışının Boyutları ve Tarih-Politik ile Değer-Politik Dinamikleri

Türkiye – Batı İlişkileri ve Stratejik Özerklik

ABD ile Türkiye arasındaki ilişki, konjonktürel bir ittifak olarak değerlendirilebilir. Ancak bu ilişkinin dinamikleri ve yönü, güçlü ekonomik ve askerî kapasiteye sahip olan ABD tarafından belirlenmiştir. Truman Doktrini gibi dış politika hamleleri ve Marshall Yardımları gibi ekonomik faydalar sağlayan desteklerle ABD, Türkiye ile ilişkilerini genel olarak güçlendirmiş; Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye’yi etki altına almaya çalışmıştır. Bu bağımlılık ilişkisini

doğal olarak kendi çıkarları doğrultusunda kullanmıştır. Türkiye'nin çıkarları ile çelişen adımlar attığında veya Türkiye'nin vesayetinden çıktığını düşündüğünde ise ABD, ciddi ambargo ve yaptırımlar gibi geri adım attırıcı stratejilere başvurmuştur. Ayrıca bu bağlamda Türkiye'de istikrarsızlaştırıcı pek çok olay da bu dönemde yaşanmış neticede Türk – Amerikan ilişkilerinin sorunlu doğası tüm bu süreçlerle ortaya çıkmıştır (Atmaca, 2017; Sayarı, 2013; Tocci, 2012).

Türkiye-Batı ilişkilerinde, özellikle de Türkiye ile ABD arasındaki bağlarda bir kırılma noktası olarak görülebilecek ilk olay, 27 Mayıs 1960 Darbesi öncesine tarihlenmektedir. Bu dönemde, Demokrat Parti hükûmetinin ve özellikle Adnan Menderes ile Fatin Rüştü Zorlu'nun Kıbrıs Türklerini silahlandırma ve diplomatik olarak Kıbrıs Türklerinin garantörlüğünü sağlama çabaları ön plana çıkmıştır (Gunn, 2015). Aynı dönemde, Türkiye'nin sanayileşme süreci için talep ettiği kredilere ABD'nin karşı çıkması ve Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkiler kurma çabalarını gündeme getirmesi gerilimi daha da artırmıştır (AA, 2018).

Bu gerilim 27 Mayıs 1960 Darbesi ile son bulmuştu. Ancak Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerdeki gerilimler, yine Kıbrıs meselesiyle bağlantılı olarak devam etmiştir. 1963'te Kıbrıs'taki Rum kesiminin adada tek başına hâkimiyet kurma çabalarıyla başlayan gerilim, 1964'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) Kıbrıs'a asker gönderme kararı alması ve dönemin ABD Başkanı Lyndon Johnson tarafından yazılan tehditkâr mektup sonrası Türkiye'nin müdahaleden vazgeçmesiyle doruğa ulaşmıştır (Güney, 2008; Güney, 2004). 1974'teki Kıbrıs Barış Harekatı'na kadar geçen on yılda, Türkiye diplomatik ilişkileri zedelememek amacıyla tüm imkânlarını kullanmış, ancak bu çabalar sonuçsuz kalmış ve Türkiye, adadaki Kıbrıs Türk halkının yardımına koşabilmek için yeterli lojistik kapasiteye sahip olduktan sonra müdahalede bulunmuştur (Sertel, 2022). Ardından ABD'den temin edilen silahların harekâta kullanıldığı gerekçesiyle Türkiye aleyhine silah ambargosu uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde olduğu gibi, AB ile kurduğu ilişkiler de benzer bir çerçevede şekillenmiştir. Türkiye'nin Avrupa entegrasyonuna dâhil olma çabası 1959 yılına kadar uzanmakta olup, bu sürecin temel aşamaları 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile imzalanan Ankara Anlaşması ile belirlenmiştir. Sürecin ilk aşaması olan hazırlık dönemi sorunsuz ilerlemiş olsa da 1970 sonrası dönemde Yunanistan'ın tam üyelik sürecinin başlamasıyla birlikte Türkiye'nin üyelik süreci çeşitli siyasi ve diplomatik engellerle karşılaşmış; müzakere fasılları Türkiye'nin iç ve dış

politika dinamiklerine müdahale aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle Kıbrıs meselesi, ABD ile ilişkilerde olduğu gibi AB ile ilişkilerde de belirleyici bir unsur hâline gelmiş; Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından AB üyesi ülkeler, Türkiye'nin adadaki askerî varlığını gerekçe göstererek askerî yardımları kısıtlamış ve çeşitli ekonomik ambargolar uygulamıştır. Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın AB'ye tam üyelik kazanmasıyla birlikte, bu iki aktör müzakere sürecinde Türkiye'ye yönelik siyasi ve diplomatik baskıyı artırarak Kıbrıs meselesini sürekli gündemde tutmuş ve Türkiye'nin üyelik sürecini sekteye uğratmak amacıyla AB içinde etkili bir blok oluşturmuştur (Yeşilada, 2013; Ulusoy, 2008; Müftüler-Bac ve Güney, 2005).

Öte yandan Türkiye'nin Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund – IMF) ile ilişkileri değerlendirildiğinde, ülkenin 1947 yılında IMF'ye üye olduğu, ancak fonlardan yararlanmaya yönelik sürecinin 1960'lı yıllarda başladığı görülmektedir (TCMB, 2006). Türkiye, yıllar içinde dönemsel olarak IMF'nin “Yapısal Uyum Programları”na dahil olarak ekonomik reform hamleleri gerçekleştirmiş ve dış borcunu azaltmaya yönelik çeşitli adımlar atmıştır. Ancak 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik krizler nedeniyle IMF'den mali destek talebinde bulunmuş ve özellikle 2001 krizinde IMF ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde kredi almıştır. Bu süreçte IMF ile kurulan ekonomik ilişki, Türkiye'nin ekonomi politikaları üzerinde doğrudan belirleyici olmuş; fon tarafından dayatılan ödeme programları ve yapısal reformlar kapsamında kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, emeklilik yaşının yükseltilmesi gibi iç politika düzenlemeleri zorunlu hâle gelmiştir. IMF yönetiminde %16,5 oy hakkına sahip olan ABD, kurum içindeki en yüksek karar yetkisine sahip üye konumundadır (Bloomberg HT, 2023).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, ABD'nin müdahaleci tutumunun, yüksek oy oranına sahip olduğu uluslararası örgütler aracılığıyla da sürdürüldüğü söylenebilir. Tüm bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda, 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde Türkiye'nin savunma sanayii ihtiyaçlarını büyük ölçüde diplomatik ilişkiler çerçevesinde, ithalata bağımlı şekilde karşıladığı; 1984'ten itibaren terör faaliyetlerine başlamış olan PKK terör örgütünün yoğun saldırılarına maruz kalarak iç güvenliğini sağlamaya çalıştığı ve ekonomik açıdan IMF'nin yaptırım ve ödeme planlarına bağlı kaldığı görülmektedir.

Bu dönemde Türkiye, yalnızca ekonomik ve diplomatik açılardan değil, aynı zamanda uluslararası baskılar ve iç güvenlik tehditleri nedeniyle de çok boyutlu bir mücadele yürütmek zorunda kalmıştır. Bu koşullar altında, 2002 Genel Seçimleri, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir kırılma noktası ol-

muştur. 1999 Genel Seçimlerinde barajı aşarak Meclis’te temsil hakkı kazanan partilerin hiçbirinin bu seçimde barajı geçememesi, halkın mevcut politikaları ve koalisyon hükümetlerini artık onaylamadığını ve köklü bir değişim talep ettiğini göstermektedir (Kapusızoğlu, 2011).

2001 yılının sonlarında kurulan AK Parti, 2002 seçimlerine yönelik oluşturduğu vaatlerde bu taleplere doğrudan yanıt vermiştir. Parti, ekonomik kriz sonrası bozulan sosyal ve ekonomik dengeleri yeniden tesis etmeyi ve Türkiye ekonomisinin yönetimini IMF’nin etkisinden kurtarmayı hedeflediğini beyan etmiştir (Gökçe vd., 2002). Bu söylem, ekonomik bağımsızlık ve siyasi istikrar arayışındaki geniş toplum kesimlerinde karşılık bulmuş, seçim sonuçlarına doğrudan etki etmiştir.

Günümüze kadar geçen süreçte, AK Parti iktidardaki 23. yılını geride bırakırken, aynı zamanda Türk siyasi tarihinde en uzun süre kesintisiz iktidarda kalan parti olarak kayıtlara geçmiştir. 2002 yılında iktidara geldiğinde Türkiye’nin gayrisafı yurtiçi hasılası (GSYH) 230 milyar dolar seviyesindeyken, 2014 yılı itibarıyla bu rakam 840 milyar dolara ulaşmıştır. Bu dönemde Türkiye, ekonomik büyüme, altyapı yatırımları ve sanayi gelişimi açısından önemli ilerlemeler kaydetmiş, aynı zamanda siyasi ve diplomatik alanda da birçok dönüşüme tanıklık etmiştir (TÜİK, 2014). Aynı dönemde, 2013 yılı itibarıyla Türkiye’nin IMF’ye olan borcu tamamen ödenmiş ve ülke, ekonomide bağımsız kararlar alma yeteneğine sahip olduğu bir döneme geçiş yapmıştır. Borcun kapatılmasıyla birlikte, ülke kendi ekonomik önceliklerini belirleme ve uluslararası finansal kuruluşlarla ilişkilerini daha dengeli bir zemine oturtma imkânına kavuşmuştur (AA, 2013).

Artan oy desteğiyle istikrarını ulusal ve uluslararası platformlarda pekiştiren Erdoğan dış politikası, Türkiye’yi yalnızca kendi hak ve menfaatlerini savunabilen bir aktör olarak konumlandırmakla kalmayıp, aynı zamanda daha güçsüz devletlerin çıkarlarını da gözetten bir değer-politik yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Dünya Ekonomik Forumu’nda Filistin halkının haklarını, İsrail ve diğer ülkelerin üst düzey yöneticileri önünde dile getirdiği “one-minute” çıkışı, dış politikanın en önemli tarihi anlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Refah seviyesindeki artış ve savunma sanayisine yönelik yatırımların önceliklendirilmesiyle birlikte hükümet, dış bağımlılığı azaltmaya yönelik önemli adımlar atmış; 2024 yılı itibarıyla Türkiye, savunma sanayi ürünlerini ihraç eden bir ülke konumuna yükselmiştir (Bastian, 2024; Çalışkan, 2022). Özellikle

2017-2020 yılları arasında Rusya'dan S-400 hava savunma sistemlerinin temin edilmesi girişimiyle birlikte, Avrupa Birliği ve ABD'nin yaptırım kararları ve Türkiye'nin F-35 programından çıkarılması gibi müdahalelere maruz kalması, Türkiye'nin dışa bağımlılıktan uzaklaştığının somut göstergeleri olmuştur.

Sonuç olarak, ABD başkanlarının seçim kampanyalarında “Erdoğan’ı de-virmeyi” temel slogan haline getirmesi ve dünyanın önde gelen dergilerinin Erdoğan’ı güçlü ve kontrol edilemez bir lider olarak tasvir etmesi, Türki-ye’nin küresel alandaki etkisini Batı, özellikle de ABD nezdinde artıran bir dış politika izlediğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Fransız *Le Point* dergisinin Cumhurbaşkanı Erdoğan’ı farklı yıllarda farklı biçimlerde temsil etmesi, Tür-kiye’nin uluslararası konumunun ve algısının zaman içinde geçirdiği değişimi gözler önüne sermektedir. 2018 yılında derginin Erdoğan’ı kapağına taşıyarak “Diktatör” başlığını kullanması ve “Erdoğan nereye kadar gidecek?” sorusunu sorması, o dönemde Erdoğan’ın yönetim tarzı ve politikalarına yönelik eleştirel bir perspektifi yansıtmaktadır (TRT, 2019).

Buna karşın Suriye Devrimi sonrası Şubat 2025 sayısında *Le Point* dergisi, “Yeni Dünya Düzeni” başlığıyla Erdoğan’ı kapağına taşımış ve onu küresel siyasette belirleyici bir lider olarak konumlandırmıştır. Kapakta Erdoğan’ın yanı sıra ABD Başkanı Donald Trump, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Çin Devlet Başkanı Şi Cinping de yer almaktadır. Bu değişim, Erdoğan’ın uluslararası alandaki etkisinin arttığını ve Türkiye’nin küresel siyasetteki ro-lünün güçlendiğini göstermektedir. Bu iki farklı kapak, *Le Point* dergisinin Erdoğan’a ve Türkiye’nin uluslararası konumuna dair bakış açısının zaman içindeki değişimini göstermekte ve küresel siyasetteki dinamiklerin ile lider algılarının nasıl evrildiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Suriye Devrimi

Suriye İç Savaşı’nın 2011 yılında başlamasının ardından Türkiye, çeşitli ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Esad rejiminin gerçekleştirdiği katliamlar nedeniyle milyonlarca Suriyeli Türkiye’ye sığınmış ve bu durum uzun yıllar boyunca Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik yapısı üzerinde büyük bir mali yük oluşturmuştur. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan üzerinde de ciddi bir siyasi baskı yaratmıştır. Bunun yanı sıra Suriye’deki devletin çökmesi, Türkiye’nin uzun yıllardır mücadele ettiği PKK terör örgütünün Suriye şubesinin (PYD/YPG), ABD desteğiyle fiilen devletleşme riskiyle karşı karşıya kalmasına ne-den olmuştur. Diğer taraftan DEAŞ terör örgütünün geniş bir alan üzerinde hâkimiyet kurması, Türkiye’nin sınırlarında iki terör örgütünün varlığına yol

açmış; her iki örgüt de Türkiye'yi defalarca hedef alarak saldırılar düzenlemiştir.

Suriye İç Savaşı, aynı zamanda bölgesel ve küresel aktörler arasında bir hâkimiyet mücadelesine dönüşen bir saha hâlini almıştır. Türkiye'nin Suriye ile en uzun kara sınırına sahip olması nedeniyle, bir taraftan Esad rejiminin yanında askerî olarak yer alan Rusya, İran ve Hizbullah gibi güçlerle karşı karşıya kalırken; diğer taraftan DEAŞ'la mücadele bahanesiyle Suriye'de bulunan ABD ve Fransa ile de etkileşim hâlinindedir. Ayrıca, Golan Tepeleri'nde işgalini genişleten İsrail de bu mücadelenin parçası olmuştur. Terör örgütü PKK/YPG'nin hâkim olduğu Kuzey Doğu Suriye'de ise ABD'nin büyük silah desteği verdiği bu örgüt, aynı zamanda Esad rejimi, Rusya ve İran ile ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir.

Bu küresel ve bölgesel güç mücadelesinin ortasında, meşru Suriye muhalefetine arkasında duran tek önemli güç Türkiye olmuştur. Türkiye'nin yanında kısmen Katar'ın da muhaliflere verdiği destekle konjonktür, daha karmaşık bir hâl almıştır. Bu durum, Esad rejimi ve onu destekleyen Rusya, İran ve Hizbullah ile ABD'nin desteklediği PKK ve DEAŞ arasında bir mücadelenin merkezine sıkışan muhaliflerin; özellikle İdlib civarına hapsedilmesinin ve Halep gibi önemli bir şehri kaybetmelerinin ardından uzun süre boyunca Suriye'de muhalefetin yok olacağı kanaatinin yayılmasına yol açmıştır (Erkmen, 2022). Bu durum, Türkiye açısından hem bölgesel ve küresel güç mücadelesinde hem de sınır güvenliği ile terörle mücadelede kritik mevzilerin kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Tüm bu olgular ve Türkiye içindeki yoğun muhalefet karşısında Erdoğan, Suriye politikasındaki ısrarını sürdürmüş ve Türkiye'nin güvenliği adına sınır ötesi operasyonları gündeme getirmiştir.

Tüm bu süreçler yaşanırken, Türkiye'nin iç politikası da Suriye İç Savaşı ile doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı bir şekilde istikrarını kaybetme riskiyle ve ciddi güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. 2013'te Gezi Olayları ile başlayan süreç, 17 ve 25 Aralık FETÖ müdahaleleriyle devam etmiş; 6-8 Ekim 2014 Olayları ile 2015 Çukur Eylemleri süreci takip etmiş; Suriye'de PKK-YPG'nin işgal ettiği alanlarda uygulamaya soktuğu sözde özyönetimini Türkiye'ye taşıma girişimleri yaşanmış ve kanlı terör saldırıları gerçekleştirilmiştir. Bu sürecin sonunda ise 15 Temmuz Darbe Girişimi yaşanmıştır. Tüm bu hadiselerin birçoğunun Suriye'de yaşananlarla önemli oranda ilgisi bulunmuş ve Türkiye'nin içini kırılgan hâle getirme girişimleri dikkatlerden kaçmamıştır.

15 Temmuz Darbe Girişimi'nden yaklaşık bir ay sonra, 1516 Mercidabık Savaşı'nın yıl dönümünde (tarih-politik bağlamda bu tür tarihler önem taşı-

maktadır) düzenlenen Fırat Kalkanı Harekâtı ile PKK'nın koridor oluşturma planları boşa çıkarılmıştır. Fırat Kalkanı Harekâtı, belki de 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra Türkiye'nin gerçekleştirdiği en kritik askerî operasyonlardan biri olmuştur. Bu harekâtı, 2018 yılında Zeytin Dalı ve 2019 yılında Barış Pınarı Harekâtları takip etmiştir. Suriye sahasında, ABD ve Fransa'nın yanı sıra Rusya ve İran'ın da bu operasyonlara karşı direnç gösterdiği ve Türkiye'ye karşı ortak bir tutum sergilediği süreçler yaşanmıştır (Aras, 2020).

2019 yılında gerçekleştirilen Barış Pınarı Harekâtı sonrasında Türkiye Cumhuriyeti, yoğun uluslararası baskılara maruz kalmış; ekonomik yaptırımlar ve ambargolarla karşı karşıya bırakılmıştır. Buna ek olarak, dönemin ABD Başkanı tarafından doğrudan Türkiye'ye yönelik ekonomik bir savaş ilan edilmiş ve bu durum ülke ekonomisi üzerinde önemli etkiler yaratmıştır (BBC, 2019). Ancak, Barış Pınarı Harekâtı kapsamında Türkiye, Fırat'ın doğusunda oluşturulmak istenen terör yapılanmasını büyük ölçüde zayıflatmıştır.

Öte yandan, 2020 yılı itibarıyla Türkiye'nin güvenliği, ekonomisi ve demografik dengeleri açısından en kritik bölgelerden biri olan Suriye'deki gelişmeler, ulusal güvenlik risklerini daha da artırmıştır. Halep'i ele geçiren Esad rejimi, Rusya'nın hava desteği ile İran ve vekil unsurlarının kara gücü desteğini alarak, muhaliflerin ve milyonlarca sivilin sığındığı İdlib'i kuşatma sürecine girmiştir. Bu durum, Suriye'de muhalif unsurların büyük ölçüde tasfiye edilmesi; Esad rejiminin demografik mühendislik yoluyla kesin bir zafer elde etmesi; Rusya ve İran'ın Suriye üzerindeki etkisini daha da pekiştirmesi ve PKK'nın Esad rejimi güvencesinde varlığını sürdürmesi gibi riskleri beraberinde getirmiştir. Ayrıca, Türkiye'de hâlihazırda bulunan milyonlarca sığınmacıya ek olarak yeni göç dalgalarının oluşması tehdidi de ortaya çıkmıştır.

Bu gelişmeler karşısında Türkiye, İdlib'e sığınan milyonlarca muhalif ve sivil olası bir katliamdan ve Türkiye'ye zorunlu göç etmekten korumak amacıyla Bahar Kalkanı Harekâtı'nı başlatmıştır. Bu operasyon neticesinde Esad rejiminin Suriye muhalefetini tamamen ortadan kaldırması engellenmiş; böylece Suriye'deki muhalif hareketin günümüze kadar varlığını sürdürebilmesi, Türkiye'nin sahadaki stratejik hamleleri sayesinde mümkün hâle gelmiştir. Askerî harekât büyük ölçüde başarıyla tamamlanmış; İdlib'de muhalif unsurların varlığını sürdürebilmesi sağlanmış ve neticesinde sivillerin Türkiye'ye yönelik zorunlu göçü engellenmiştir (Demir, 2021). Türkiye, en başından itibaren Suriyeli muhalifleri sistematik bir şekilde destekleyen tek devlet olma konumunu kararlılıkla sürdürmüş; bu uğurda askerî, siyasi ve ekonomik maliyetleri göze alarak Suriye Devrimi'nin başarısına giden sürecin temel taşlarını döşemiştir.

2024 yılının son günlerinde Esad rejimi devrilmiş ve Suriye Devrimi başarıya ulaşmıştır. Bu süreçte, dış aktörler arasında en belirleyici, hatta tek belirleyici güç Türkiye olmuştur. Türkiye, ağır bedeller ödemesine ve ciddi maliyetler üstlenmesine rağmen Suriye Devrimi’ni desteklemeye devam etmiş; ABD Başkanı Donald Trump’ın “Suriye’nin anahtarı artık Türkiye’de” ve “Muhafiflerin arkasında Türkiye var” şeklindeki ifadeleri de bu durumu teyit etmiştir (Mason, 2024).

Türkiye’nin Suriye politikasının temelinde tarihsel, değer temelli ve jeopolitik unsurlara dayalı bir strateji bulunmaktadır. Osmanlı döneminde Suriye’nin bir Türk vilayeti olması ve tarihsel olarak Suriye toplumunun önemli bir kesimi üzerindeki sembolik etkisi, Türkiye açısından stratejik bir potansiyel olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Türkiye, Suriye halkına yönelik zulme karşı çıkmış ve milyonlarca sığınmacıya kapılarını açarak tarih-politik ve değer-politik bir strateji izlemiştir. Ancak bu strateji yalnızca duygusal ve manevi bir çerçevede sonuçlar üretmemiş; aksine jeopolitik bir kazanım sağlamış, yeni Suriye’nin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamış ve PKK-YPG gibi Türkiye açısından temel güvenlik tehditlerini bertaraf etme noktasında önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bu durum, tarih-politik ve değer-politik bir yaklaşımın sanılanın aksine irrasyonel değil, rasyonel ve stratejik sonuçlar ürettiğini ortaya koymaktadır.

İnsani Yardım Diplomasisi

Türkiye’nin insani diplomasi faaliyetleri, uzun yıllardır dünyanın farklı bölgelerinde kendini göstermektedir. Myanmar’ın Arakan bölgesinde etnik temizlik ve sürgünle karşı karşıya kalan Rohingya Müslümanlarından, kıtlıkla mücadele eden Somalililere, iç savaş yaşayan Sudanlılara ve Suriye’den gelen milyonlarca sığınmacıya kapılarını açmasına kadar pek çok farklı alanda Türkiye, insani diplomasi ekseninde değer-politik bir duruş sergilemiştir.

İnsani diplomasi faaliyetleri, Türkiye’nin yumuşak güç unsuru olarak uluslararası arenada önemli bir rol oynamasına katkı sağlamış hem devletler hem de halklar nezdinde Türkiye’nin sempati ve etkisini artırmasına vesile olmuştur. Suriyeli sığınmacılara ev sahipliği yapması, devrim sonrası Yeni Suriye’de Türkiye’yi kilit aktör hâline getiren etkenlerden biri olmuş; Somali’ye yapılan insani yardımlar ise ilerleyen süreçte Türkiye ile Somali arasındaki enerji ve güvenlik iş birliği anlaşmalarına zemin hazırlamış, bunun da ötesinde Türkiye’nin Afrika genelinde artan etki gücüne katkıda bulunmuştur (Ünay ve Çemrek, 2024; Altunışık, 2023).

Bu çerçevede, insani yardım faaliyetleri arasında en dikkat çeken, 2011 yılında Arap Baharı'nın etkisiyle Suriye'de başlayan halk ayaklanmalarının iç savaşa dönüşmesiyle tehlike altına giren Suriyeli sivilere yönelik desteklerdir. Türkiye, savaşın başlamasının hemen ardından Suriyeli sivilere sınırlarını açmış; eğitim ve istihdam gibi alanlarda çeşitli imkânlar sunarak, on dört yıldır onlara ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanı sıra, Suriye'deki muhalif güçlere askerî, diplomatik ve stratejik destek sağlayarak rejim değişikliği sürecinde belirleyici bir rol üstlenmiştir.

Öte yandan, Türkiye'nin insani diplomasi alanındaki yükselişi, ekonomik dönüşümüyle paralel bir seyir izlemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Marshall yardımları alan; 1970'lerde ciddi finansal krizlerle mücadele eden; 1980'lerde döviz ve enflasyon sorunları yaşayan ve 1990'larda IMF ile sorunlu ekonomik ilişkiler içinde bulunan Türkiye, 2010'lu yıllarla birlikte çok boyutlu insani yardım faaliyetleri yürüten etkin bir aktör hâline gelmiştir. Bu bağlamda, Covid-19 pandemisi sürecinde, dünyanın en gelişmiş ülkelerinin dahi sağlık sistemlerinde ciddi zorluklar yaşadığı bir dönemde Türkiye'nin ihtiyaç sahibi ülkelere tıbbi yardım ve sağlık personeli desteği sağlaması kayda değerdir. Benzer şekilde, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ile Türk Kızılayı aracılığıyla küresel çapta meydana gelen doğal afetlere etkin müdahalelerde bulunulmuş; ancak belki de en önemlisi, Suriye'de devam eden iç savaş sürecinde hem Suriye içinde hem de Türkiye'de Suriyeli sivilere sağlanan desteklerle insani diplomasi kavramına yeni bir boyut kazandırılmıştır. Türkiye'nin bu yaklaşımı, diplomatik ilişkilerin yalnızca devletler arası resmi temaslarla sınırlı kalmayıp, halklara doğrudan ilişki kurarak da etkili bir diplomasi inşa edilebileceğini ortaya koymuştur (Şeyşane ve Tanrıverdi, 2022; Kireççi, 2015; Tank, 2015).

Diplomatik ve İstikrarlaştııcı Güç Olarak Türkiye

Türkiye, benimsediği değer-politik güç anlayışıyla pek çok kriz ve anlaşmazlık bölgesinde diplomasi masasını kuran kilit bir aktör hâline gelmiştir. İşgal sonrası Irak'ın istikrara kavuşmasından Suriye İç Savaşı'ndaki diplomatik girişimlere, Bosna'da taraflar arasındaki gerilimleri azaltma çabalarından Kırgızistan-Tacikistan sınırındaki çatışmaların önlenmesine kadar farklı bölgelerde Türkiye, barış tesis eden bir güç olarak öne çıkmıştır.

Altun'un (2022) istikrarlaştııcı güç kavramı doğrultusunda, Türkiye'nin bölgesel ve küresel istikrarı ön planda tutan, kriz çözücü ve barış kurucu inisiyatifleriyle birçok kriz bölgesinde diplomasi zeminini oluşturduğu söylenebilir. Nitekim 24 Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna savaşının hemen

ardından, Türkiye 2022 Mart ayında gerçekleştirdiği arabuluculuk girişimiyle ateşkes ve barış sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Hem Ukrayna hem de Rusya ile iletişim kanallarını açık tutarak “Tahıl Koridoru” anlaşmasının hayata geçirilmesine öncülük etmesi, sadece bu iki ülkenin değil, Orta Doğu ve Afrika’daki birçok devletin gıda güvenliğine erişimini sağlamış ve Türkiye’yi küresel diplomasi açısından kritik bir konuma taşımıştır (Özocaklı vd., 2024; Ay & Söylemez, 2023). Benzer şekilde, 2024 başlarında Somali ile Etiyopya arasındaki anlaşmazlıkta Türkiye, Somali’nin toprak bütünlüğü endişelerini ve Etiyopya’nın denize erişim arayışını dikkate alarak her iki tarafın da çıkarlarını gözetken bir yol haritası oluşturmuş ve bölgesel barışa önemli katkılarda bulunmuştur.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın uluslararası kamuoyunda geniş yankı uyandıran “Dünya beşten büyüktür, daha adil bir dünya mümkündür” ifadesi, küresel güç dengesinin adalet temelinde yeniden şekillendirilmesi gerektiğine dair güçlü bir değer-politik söylem olarak Batı dışı toplumların ilgisini çekmiştir. Bu söylem, katliamlar, işgaller, savaşlar ve terörizmin dış politika aracı olarak kullanılmasına karşı çıkarken, uluslararası sistemin kapsamlı bir şekilde yeniden düzenlenmesini savunmaktadır. Türkiye’nin bu değer-politik duruşu, yalnızca Türk ve İslam dünyasında değil, aynı zamanda post-kolonyal ülkeler arasında da geniş yankı bulmuş; Latin Amerika’dan Afrika’ya, Güneydoğu Asya’dan Orta Doğu’ya kadar Türkiye’nin diplomatik ilişkilerinin derinleşmesine ve çeşitlenmesine önemli katkılar sağlamıştır (Aral, 2019).

Katar İzolasyonu

2017 yılında Ortadoğu bölgesi, Katar’a yönelik kapsamlı bir izolasyon ve “yutma” girişimiyle önemli ölçüde sarsılmıştır. ABD Başkanı Donald Trump ile yakın ilişkileri bulunan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn ve Mısır, Katar ile diplomatik bağlarını tamamen koparak hava, kara ve deniz ulaşımını durdurmaya yönelik geniş çaplı bir abluka politikası uygulamaya koymuştur. Bu izolasyon süreci, uzun vadede Suudi Arabistan ve BAE’nin Katar’ı ekonomik ve siyasi bakımdan nüfuzları altına alarak kontrol etmeye, hatta “yutmaya” çalıştığına dair tartışmaları gündeme getirmiştir (Wintour, 2017).

Katar’a karşı uygulanan bu izolasyonun temel nedenleri arasında, Katar’ın Ortadoğu’daki Müslüman Kardeşler hareketine verdiği destek ve İran ile sürdürdüğü ilişkiler yer almaktadır. Ayrıca, Katar’ın Türkiye ile geliştirdiği yakın diplomatik ilişkiler de bölgesel bazı aktörlerde rahatsızlık yaratmıştır.

Bu izolasyon politikası sonucunda, kişi başına düşen gelirin en yüksek olduğu ülkelerden biri olan Katar'da temel gıda maddelerine erişimde ciddi sıkıntılar yaşanmaya başlamış; bu zorlukları aşmak amacıyla Türkiye, Katar'a önemli miktarda gıda ve insani yardım göndermiştir (AA, 2017). Böylece, Katar'ın dünyaya açılan sınırlı kapılarından biri Türkiye haline gelmiştir. Türkiye, askerî, siyasi ve ekonomik varlığıyla Katar'ı koruyarak ayakta tutmuş ve izolasyonu kırma sürecinde kritik bir rol üstlenmiştir. Sonuç olarak, uygulanan izolasyon politikaları başarısız olmuş; kısa süre sonra Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ile uzlaşma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Ramani (2021), bu süreçte belirleyici aktörün Türkiye olduğunu vurgulayarak, Türkiye'nin hem Katar'ın egemenliğini ve bağımsız iradesini koruduğunu hem de sürecin en kârlı tarafı olduğunu belirtmiş; bunun Suudi Arabistan ve BAE açısından bir yenilgi olduğunu ifade etmiştir.

Katar'ın Türkiye'nin desteğiyle bu krizden güçlenerek çıkması, Türkiye'nin Ortadoğu'daki güç mücadelesinde önemli bir müttefik kazandığını ve Suriye Devrimi gibi stratejik süreçlerde güçlü bir ortak edindiğini göstermektedir. Bu gelişme, Türkiye'nin bölgesel liderlik iddiasında ne denli etkili bir aktör olduğunu ve Ortadoğu'daki güç dengeleri üzerinde etkisini arttıran önemli bir dönüm noktasıdır (Bakır, 2019).

Türkiye'nin Libya Hamlesi

Türkiye'nin 1911 yılında terk ettiği Trablusgarp (Libya), üzerinden bir asırdan fazla bir süre geçtikten sonra 2020 yılında Türkiye'nin yeniden sahneye dönmesine tanıklık etmiştir. Libya'da Kaddafi sonrası dönemde yaşanan istikrarsızlık, İkinci Libya İç Savaşı ile zirveye ulaşmış; başkent Trablus merkezli ve uluslararası toplumca meşru hükûmet olarak kabul edilen Ulusal Mutabakat Hükûmeti (UMH), darbeci-isyancı lider Halife Hafter'in güçleri tarafından kuşatma altına alınmıştır (Kekilli, 2020). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın agresif politikalarına karşı UMH ile imzaladığı Deniz Yetki Alanları Mutabakatı, Libya'nın stratejik önemini artırmış ve bu meselenin sadece Libya ile sınırlı kalmayıp daha geniş bir bölgeyi etkilediğini göstermiştir. Söz konusu mutabakat, Hafter'in arkasındaki destekçileri harekete geçirmiş ve onları, Hafter'in Trablus hükûmetine karşı daha saldırgan tutum sergilemesine teşvik ederek Trablus'a yönelik saldırı ve kuşatmaların başlamasına neden olmuştur (AA, 2020).

Rusya, Körfez ülkeleri, Mısır, Fransa, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Yunanistan ve İtalya gibi çeşitli devletlerin desteklediği darbeci Halife Hafter, Libya'nın büyük bir kısmını ele geçirip başkent Trablus'u kuşatmasına rağ-

men, Türkiye'nin siyasi iradesi ve millî savunma sanayi ürünlerinden oluşan silah desteğiyle püskürtülmüş ve Libya'nın orta bölgelerine çekilmek zorunda kalmıştır. Türkiye, Suriye'deki benzer bir süreçte olduğu gibi, tek başına desteklediği güçler karşısında, bölgesel ve küresel aktörlerin desteğine rağmen önemli başarılar elde etmiş; bu durum, Türkiye'nin jeopolitiği açısından kayda değer sonuçlar doğurmuştur. Suriye ve Katar gibi sorunlu bölgelerde olduğu gibi, Türkiye meşru hükûmetin yanında yer alarak, değer-politik ve tarih-politik dinamikleri etkin bir şekilde harekete geçirmiş ve rasyonel stratejik kazanımlar sağlamıştır.

İkinci Karabağ Savaşı

1990'ların başında, Türkiye'nin Batı vesayeti ve onun içerdeki uzantıları tarafından belirlenen zayıf uydu-müttefiklik pozisyonunda olduğu bir dönemde, Azerbaycan'a ait Karabağ toprakları Ermenistan tarafından işgal edilmiş ve bu işgal yaklaşık otuz yıl boyunca devam etmiştir. Ancak, 2020 yılında patlak veren İkinci Karabağ Savaşı sürecinde, Türkiye, uzun yıllardır Azerbaycan'a sağladığı savunma sanayi desteği ve askerî eğitimi önemli ölçüde güçlendirerek, savaş boyunca kararlı bir politik ve stratejik destek sunmuştur. İran ve Batı'nın farklı aktörlerinin desteğini arkasına almış, Paşinyan dönemine kadar Rusya'nın müttefiki olmuş Ermenistan'a karşı, Azerbaycan'ın yanında artık güçlü ve etkili bir Türkiye yer almaktadır. Sonuç olarak, birçok gözlemci için hayal dahi edilemeyecek olan Karabağ'ın işgalden kurtarılması gerçekleşmiş; bu zafer, Azerbaycan'ın devlet olarak güçlenme sürecinin sembolü olurken, Türkiye'nin bölgesel etkisinin dönüşümünü de göstermiştir. Üstelik Türkiye, Rusya'yı da sürece dâhil ederek ya da sürece zorlayarak, bu zaferi Azerbaycan ile birlikte uluslararası düzeyde teyit ettirmiştir (Erarslan ve Özdemir, 2021).

Türk Devletleri Teşkilatı

İkinci Karabağ Savaşı'ndaki zafer, yalnızca Karabağ'ın kurtarılması ve Azerbaycan-Türkiye iş birliğinin pekiştirilmesinin ötesinde önemli sonuçlar doğurmuştur. 2009 yılında Nahçıvan Anlaşması ile kurulan Türk Dili Konuşan Ülkeler Konseyi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Türk devletlerini bir araya getirmiş olsa da küresel ölçekte etkin ve kapsayıcı bir ulus-ötesi yapılanma oluşturamamıştır. Bu başarısızlıkta, Türk devletlerinin Rusya'ya karşı duydukları tedirginlik ve Türkiye'nin gücüne ilişkin kuşkular belirleyici olmuştur.

Bununla birlikte, İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın, Türkiye'nin desteğiyle Ermenistan'a karşı kazandığı zafer, diğer Türk Cumhuriyetleri

nezdinde cesaret verici bir örnek teşkil etmiştir. Savaş sonrasında, beklenmedik biçimde Macaristan'ın da katılımıyla 2021 yılında Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) kurulmuştur. Bu gelişme, Türkiye liderliğinde yeni bir ulus-ötesi birlik ve küresel aktörlük yolunda atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Hem enerji jeopolitiği hem de Türkiye'nin ticari ve diplomatik ağırlığı ile bölgesel ve küresel güç mücadeleleri açısından kritik bir dönemin başlangıcını simgelemektedir.

Günümüzde Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan tam üye olarak TDT'de yer alırken, Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ise gözlemci üye statüsündedir. Bu yapı, TDT'nin ulus-ötesi ittifak sisteminin temelini oluşturmaktadır. Öte yandan çok kutuplu bir dünya düzeninde, Türkiye öncülüğünde ortaya çıkan bu ittifak hem jeopolitik hem de tarih-politik açıdan önem arz eden bir birlik olarak öne çıkmaktadır.

TDT çatısı altında Türk Dünyası'nın entegrasyonunun sağlanması ile birlikte, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'a verdiği destek, Tacikistan ile yaşanan sınır çatışmasında ve Kırgızistan ile ilişkilerde izlediği tutum, ayrıca Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile kültürel ve ekonomik iş birliklerine verdiği özel önem, Türk dış politikasının Türk Dünyası'na yönelik liderlik vizyonunun ne denli belirleyici olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır (Akçapa, 2023; Gök, 2022).

Afrika'da Türkiye'nin Etki Alanının Genişlemesi

Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'in, Türkiye'nin Afrika kıtasındaki artan etkisi ve varlığına ilişkin endişelerini dile getirdiği açıklamalar, bölgedeki jeopolitik dengelerin hızla değiştiğini göstermektedir. Borrell, Libya özelinde yaptığı değerlendirmede, geçmişte Fransız ve İtalyan askerlerinin bulunduğu bu ülkede günümüzde yalnızca Türk ve Rus askerlerinin aktif olduğunu ve Libya kıyılarındaki askerî üslerin artık Avrupalı güçlere değil, Türkiye ile Rusya'ya ait olduğunu ifade etmektedir (CNN Türk, 2024).

Benzer şekilde, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un, "Sanki Çinliler, Ruslar, Türkler, Afrika'da Fransızlardan daha iyisini mi yapıyor?!" sözleri de bu kaymanın ve Avrupa'nın Afrika'daki etkisinin azalmasına yönelik rahatsızlığın ifadesi olarak değerlendirilebilir (Daily Sabah, 2022).

Türkiye'nin küresel aktör olma mücadelesi, tarih-politik ve değer-politik güç unsurlarını etkin şekilde harekete geçirerek farklı coğrafyalarda ağırlığını artırdığı somut alanlardan biri olarak Afrika kıtasını göstermektedir. 2002 yılında Afrika kıtasında sadece 12 olan Türk büyükelçiliği sayısının günümüzde 44'e ulaşması, Türkiye'nin bölgedeki diplomatik varlığının ne denli güçlendiğini ortaya koymaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı).

Türkiye, Afrika ülkelerinde özellikle Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ile Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi yumuşak güç kurumları vasıtasıyla aktif bir rol oynamaktadır. Ayrıca, TRT Afrika'nın yayın hayatına başlaması, Türkiye'nin bölgedeki kültürel ve iletişim alanındaki etkinliğini daha da pekiştirmiştir.

Bunun yanında, birçok Afrika ülkesinden öğrenci Türkiye'de eğitim görmekte ve mezuniyet sonrası kendi ülkelerinde önemli pozisyonlara gelerek Türkiye'nin bölgedeki etkisini artıran insan kaynağı bağlantılarını güçlendirmektedir. Türkiye'nin savunma anlaşmaları ve siyasi iş birlikleri aracılığıyla Afrika ülkelerinde belirleyici bir aktör haline gelmesi, uluslararası ilişkiler bağlamında dikkate değer stratejik bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Göksu, 2023).

Türkiye'nin 1911 yılında ayrılmak zorunda kaldığı Trablusgarp'a bir asırdan fazla bir süre sonra geri dönüşünün tarihî önemi önceki bölümlerde detaylı şekilde ele alınmıştır. Afrika kıtasında uzun yıllar etkin bir role sahip olan Türklerin bölgeye dönüşünün bir diğer somut göstergesi ise, savaşın eşğine gelen Somali ve Etiyopya arasında barışın tesis edilmesinde Türkiye'nin oynadığı arabuluculuk rolüdür. Bu bağlamda, herhangi bir küresel ya da bölgesel aktörün başaramadığı bu barış süreci, Türkiye'nin diplomatik girişimleri sayesinde başarıyla gerçekleştirilmiştir. Benzer şekilde, Sudan'daki iç çatışmaların çözümüne yönelik çabalar da Türkiye'nin Afrika'daki artan diplomatik etkinliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan, Türkiye'nin Afrika'daki yükselen etkisinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dış politikasının tarih-politik ve değer-politik temellere dayanması belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Türkiye ve Türklerin tarihsel süreçten gelen olumlu imajı ve insani mirası, kıtadaki iş birliklerinin temelini oluşturmaktadır. Afrikalılar, Türkiye'yi, kendileriyle eşit ve saygılı ilişkiler kuran; bağımsızlıklarını ve kimliklerini gözetken, karşılıklı fayda esasına dayalı sürdürülebilir iş birlikleri geliştirmeye çalışan bir aktör olarak görmekte ve değerlendirmektedir. Türkiye'nin coğrafi sınırlarının ötesinde genişleyen etkisi ve bu etkinin sürekli artış göstermesi, Afrika'daki güncel gelişmeler ışığında açıkça gözlemlenebilmektedir.

Sonuç ve Tartışma: Türkiye'nin Büyük Stratejisi ve Küresel Statü Arayışı

Günümüzde, dünya genelinde ve Türkiye'nin çevresindeki bölgelerde önemli kriz alanları, savaşlar ve başarısız devletlerin varlığıyla karakterize edilen karmaşık bir dönem yaşanmaktadır. Aynı zamanda, “post-Amerikan” ya da “post-Batı” hegemonyasının tartışıldığı ve çok kutuplu dünya düzenine geçişin hızlandığı bu süreçte, küresel sistemde meydana gelen değişimleri doğru analiz etmek; sorunlu bölgelerden en az zarar ile çıkabilmek ve oluşan güç boşluklarını stratejik fırsatlara dönüştürmek, devletlerin nihai hedeflerinden biri haline gelmiştir (Huntington, 1996).

Ortadoğu’da Arap Baharı’nın tetiklediği sosyo-politik dönüşümler, Irak ve Suriye’de süregelen istikrarsızlık, Katar ve Libya’daki rekabetler, Güney Kafkasya’daki savaş, Ukrayna’daki çatışma, Avrupa’nın ABD ile evrilen ilişkileri ve Türk Dünyası’nda Rusya’nın vesayetinin zayıflaması gibi bir dizi kırılma noktası, Türkiye için çeşitli riskler barındırmakla birlikte, aynı zamanda doğru değerlendirilmesi halinde önemli stratejik fırsatlar da sunmaktadır. Bu durum, Mearsheimer’in “ofansif realizm” teorisinde ifade ettiği üzere, devletlerin mevcut fırsatları değerlendirerek güç kapasitelerini artırma eğilimiyle örtüşmektedir (Mearsheimer, 2001).

Türkiye, Suriye, Irak, Libya ve Güney Kafkasya’da müttefik güçlerle birlikte yeni bir güvenlik mimarisi inşa etme sürecini büyük oranda kendi millî savunma sanayisi üzerinden gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin savunma sanayindeki bu gelişmeler hem kendisinin hem de müttefiklerinin dışa bağımlılığını azaltarak, bağımsız hareket edebilme kapasitesini önemli ölçüde artırmıştır. Bu durum, Gilpin (1981)’e göre teknolojik kapasitenin statüyü belirlediği önermesine uymaktadır. Bu durum, Buzan ve Waever (1998)’a göre, “bölgesel güvenlik kompleksi” kavramının; bölgesel güç dinamikleri açısından ne denli kritik olduğunu göstermektedir. Türkiye’nin güvenliğini sadece kendi sınırları içinde değil, sınırlarının ötesinde inşa etmeye başlaması, bu bağlamda anlamlı bir paradigim değişimini ifade etmektedir.

Öte yandan, Türkiye’nin küresel statü arayışında en önemli kırılma noktası ekonomik dengeler, sıcak para akışları ve döviz kuru dalgalanmaları oluşturmaktadır. Bilhassa Batı ile yaşanan siyasi ve diplomatik gerilimlerde, bu ekonomik kırılma noktası Türkiye’nin aleyhine bir araç olarak kullanılabilir. Bu duruma 2018 ve 2019 yıllarında ABD Başkanı Donald Trump’ın başlattığı ekonomik yaptırımlar ve sonrası yaşanan gelişmeler somut bir örnek teşkil etmektedir.

Bununla birlikte, Erdoğan liderliğinde Türkiye’nin dış politikası, iç politikada olduğu gibi tarih-politik ve kimlik-politik bir zeminde; Türk-İslam tarihi ve bunun temelleri üzerine inşa edilen muhafazakâr-milliyetçi bir çizgi izlemiştir. Bu politika, sıklıkla “neo-Osmanlıcılık” kavramı etrafında tartışılrsa da Osmanlı imparatorluğu kimliğine ve mirasına sahip çıkmasıyla karakterize edilmekte; aynı zamanda değer-politik bir strateji çerçevesinde Latin Amerika ve Afrika gibi bölgesel aktörlerle de karşılık bulmuş ve Türkiye’nin küresel statü arayışında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Putnam (1988)’ın “iki oyun teorisi” bağlamında, bu politika iç ve dış politikanın birbirini destekleyici şekilde eş zamanlı yürütülmesi olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası ilişkiler disiplininde statü, “devletlerin hiyerarşik sistem içindeki konumunu belirleyen toplumsal bir inşa” olarak tanımlanmaktadır. Statü kazanmanın üç temel yolu bulunmaktadır: askerî ve ekonomik kapasitenin artırılması, sosyal inşa yoluyla değer üretimi ve kimlik inşasıyla tarihsel ve kültürel unsurların politika pratiğine yansıtılması (Larson & Shevchenko, 2014). Türkiye, Erdoğan döneminde bu üç boyutta da kayda değer ilerleme sağlamış ve jeopolitik, tarih-politik ve kimlik-politik unsurları birbirini tamamlayacak şekilde entegre ederek küresel statü arayışını sürdürmüştür.

Türk Dünyası, Kafkaslar, Balkanlar, Ortadoğu ve Afrika’da kültürel ve tarihsel bağların vurgulanması; tarih-politik ve kimlik-politik atıflarla Türkiye’yi “bölgesel bir vicdan” olarak konumlandırma çabasıdır. TİKA ve YEE gibi kurumlar, bu kimlik temelli statü arayışının önemli araçlarıdır. Türkiye’nin enerji koridorları ve ticaret yolları üzerinden yeni bir merkez olma iddiası ise, hem dış politikasının ekonomik zemine oturması hem de içerideki ekonomik kırılganlıklar ile enerji kaynaklı dış ticaret açığını azaltmaya yönelik stratejik adımlar olarak değerlendirilebilir. TANAP ve Türk Akım gibi enerji projeleri, Kalkınma Yolu ve Zengezur Koridoru gibi altyapı planları; Doğu Akdeniz’de sürdürülen mücadele ve karada ile denizde yürütülen petrol ve doğalgaz arama faaliyetleri bu bütünsel sürecin ayrılmaz parçalarıdır.

Türkiye’nin değer-politik yaklaşımının temelinde de küresel adalet, bölgesel barış ve istikrar gelmektedir. Küresel adalet söyleminde “Dünya beşten büyüktür” söylemi ağırlık kazanmakta; bölgesel savaş ve krizlerde de Türkiye, diplomasi masasını kuran, istikrarlaştırıcı bir diplomatik güç merkezi olmaya çalışmaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı’nda tarafları bir masada toplayabilmiş tek aktörün Türkiye olması, tahıl koridoru anlaşması ile Afrika’daki açlık ile mücadelede önemli bir değer-politik duruş sergilenmiş olması, değer ve norm üreten bir değer-politik dış politika olarak okunabilir.

Türkiye, Rusya ile çatışmadan ve uzun süreli gerilimler yaşamadan, Rusya'nın Akdeniz, Kafkaslar, Orta Asya, Afrika ve Orta Doğu'daki etkisini azaltıp oluşan boşluğu kendi lehine değerlendirmeyi başarmış bir politika izleyerek çok önemli bir stratejik kazanım elde etmiştir. Bu, biraz da Türkiye'nin ve Erdoğan'ın tarih-politik, değer-politik, kimlik-politik stratejisinin ve söyleminin yardımıyla gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin küresel statü arayışında, tarih-politik ve kimlik-politik yaklaşımlarının birtakım Türk ve İslam karşıtı siyasal merkezlerin vesayetle mücadelesi nedeniyle Batılı güçlerin tepkisini çekmesi ve bunun bir maliyete yol açması kuşkusuzdur. Öte yandan, Türkiye'nin dünya sisteminde Müslüman bir süper güç yokluğunda, tarihten gelen imparatorluk mirasının da yardımıyla İslam Dünyası için önemli bir güç ve ağırlık merkezi oluşturabileceği düşünülebilir. Bu bakımdan, Türkiye'nin demokratik, modern, kalkınmış bir Müslüman ülke olarak bir model ve norm inşa etmesi; tarih-politik, değer-politik yaklaşımı ve liderliğiyle Erdoğan döneminde önemli bir güç kazanımı yaşadığı da söylenebilir. Küresel statü arayışında Türkiye'nin yüzölçümünün ve nüfusunun, rekabet etme ihtimali taşıdığı güçlere göre kısıtlı oluşu; ekonomik kırılganlıkları önemli dezavantajlar olarak görülmektedir. Birinci dereceden komşuları arasında bir süper gücün bulunmaması ise bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Türkiye için en büyük avantajlardan biri, tarih-politik güç unsurları ve imparatorluk merkezi olarak tarihteki yerini almasıdır. Dahası, Türk ve İslam dünyasının en önde gelen ülkesi olması da burada bir avantaj olarak durmaktadır.

Tüm bu küresel statü arayışında riskler ve fırsatların birlikte bulunduğu, hangisinin ağırlık kazanacağını konjonktürel gelişmeler kadar Türkiye'nin büyük stratejisine ve liderliğine bağlı olduğu da unutulmamalıdır. Erdoğan dönemi dış politikada lider etkisi bu bakımdan çok belirleyici olmuştur.

Kaynakça

- Akçapa, M. (2023). Türk Devletleri Teşkilatı'nın tarihsel gelişimi: Teşkilatın dünü, bugünü ve yarını. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34), 473-491.
- Aktürk, Ş. (2021). Turkey's Grand Strategy and the Great Powers. *Insight Turkey*, 23(4), 95-118.
- Altun, F. (2021). *Türkiye as a Stabilizing Power in an Age of Turmoil*. Academica Press.
- Altunışık, M. B. (2023). Humanitarian diplomacy as Turkey's national role conception and performance: evidence from Somalia and Afghanistan. *Southeast European and Black Sea Studies*, 23(3), 657-673.

- Anadolu Ajansı. (2013, Mayıs 14). IMF'ye son taksidi Babacan ödedi. Anadolu Ajansı.
- Aral, B. (2019). The world is bigger than five. *Insight Turkey*, 21(4), 71-96.
- Aras, B. (2020). Turkish foreign policy after July 15. *Turkey Insight*.
- Atmaca, A. Ö. (2017). Turkey-US Relations (2009–2016): A troubled partnership in a troubled world?. *Turkish Foreign Policy: International Relations, Legality and Global Reach*, 63-82.
- Ay, H. M., & Söylemez, A. (2023). Grain Corridor Agreement and Turkey's Role in the Russia-Ukraine War. *Journal of Islamic World and Politics*, 7(1), 1-10.
- Bakir, A. (2019). The evolution of Turkey–Qatar relations amid a growing Gulf divide: The anatomy of a crisis. In A. Krieg (Ed.), *Divided Gulf: The anatomy of a crisis* (pp. 197–215). Palgrave Macmillan.
- Bastian, J. (2024). Turkey: An emerging global arms exporter. Growing competitiveness and strategic recalibration of the Turkish defense industry (No. 6/2024). *SWP Comment*.
- BBC. (2019). Turkey-Syria border: Trump threatens to 'obliterate' Turkish economy. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49966216>
- Bilgin, O. (Ed.). (2022). *Kültürel iktidar* (s. 16). Diplomasi Vakfı Yayınları.
- Bir, Ç. H., & Sherman, M. (2002). İstikrar için formül: Türkiye artı İsrail. *Middle East Quarterly*, 9(4).
- Birand, M. A. (1999). 12 Eylül: Türkiye'nin miladı (s. 286). Doğan Kitapçılık.
- Bloomberg HT. (2023, Ekim 15). IMF'nin yıllık toplantıları anlaşmazlıkla sona erdi. Bloomberg HT.
- Burbank, J., & Cooper, F. (2011). *İmparatorluklar tarihi: Farklılıkların yönetimi ve egemenlik* (A. A. Çağlayan, Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Buzan, B., Waeber, O., & Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Çalışkan, M. (2022). Turkey: A rising star with structural problems. In *Defence Planning for Small and Middle Powers* (pp. 160-181). Routledge.
- Canlı, E. (2018, Mayıs 27). Kıbrıs kahramanı Fatin Rüştü Zorlu. Anadolu Ajansı.
- Çelik, H., & Özgöker, U. (2020). Johnson mektubundan Trump mektubuna Türkiye ABD ilişkileri. *Banış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 8(1), 60-81.
- Çetin, Ş. (2020, Kasım 27). Türkiye-Libya arasındaki deniz yetki alanları anlaşması, Doğu Akdeniz'de dengeleri değiştirdi. Anadolu Ajansı.
- Çetin, Ş. ve Sakly, H. (2017, Haziran 22). Türkiye'nin Katar'a yaptığı yardım, insani açıdan çok önemli. Anadolu Ajansı.
- CNN Türk. (2024, Mart 15). AB, Afrika konusunda endişeli. CNN Türk.
- Daily Sabah. (2022, Nov. 8). Türkiye slams Macron over accusation of imperialism in Africa. Daily Sabah.
- Demir, E. (2021). Türkiye'nin Suriye politikası bağlamında TSK'nın Suriye'deki sınır ötesi hareketlerinin nedenleri ve sonuçları. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 541-588.
- Erarslan, F., & Özdemir, F. N. (2021). Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129(255), 315-334.

- Erdoğan, Emre. (2013). Dış politikada siyasallaşma: Türk kamuoyunun “Davos krizi” ve etkileri hakkındaki değerlendirmeleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(37), 37-67.
- Erkmen, A. S. (2022). Turkey and armed opposition groups in Syria: The case of operation euphrates shield. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 39-52.
- Eroğlu, H. (2002). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni Yaratın Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(54), 735-793.
- Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge University Press.
- Gök, A. (2022). Türk Devletleri Teşkilatı ve Dağlık Karabağ Zaferinin Yarattığı Fırsatlar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (Spec. Issu), 109-145.
- Gökçe, O., Akgün, B., & Karaçor, S. (2002). 3 Kasım Seçimlerinin Anatomisi: Türk Siyasetinde Süreklilik ve Değişim. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 1-44.
- Göksu, O. (2023). 21. Yüzyılda Türkiye’nin Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Gücü: Yapısı, Araçları ve Mesajları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 10(2), 845-870.
- Gündoğan, B. (2022, Mart 11). Demokrasiye vurulan ikinci darbe: 12 Mart Muhtırası. *Anadolu Ajansı*.
- Güney, A. (2004). The USA’s Role in Mediating the Cyprus Conflict: A Story of Success or Failure?. *Security Dialogue*, 35(1), 27-42.
- Güney, A. (2008). Anti-Americanism in Turkey: past and present. *Middle Eastern Studies*, 44(3), 471-487.
- Gunn, C. (2015). The 1960 coup in Turkey: A US intelligence failure or a successful intervention?. *Journal of Cold War Studies*, 17(2), 103-139.
- Gürün, K. (1988). Türkiye’yi II. Dünya Savaşı’na sokma çabaları. *Bellekten*, 52(204), 1455-1468.
- Huntington, S. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster.
- Jordaan, E. (2003). The concept of a middle power in international relations: Distinguishing between emerging and traditional middle powers. *Politeia*, 22(1), 28-44.
- Kapusızoğlu, M. (2011). Ekonomik kriz, 2002 seçimleri ve seçmen tercihi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3(2), 121-131.
- Kekilli, E. (2020). Saha Dengelerinde Değişim ve Libya Krizinin Geleceği. *Seta Perspektif*, 277.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and interdependence*. Little, Brown.
- Keser, U., & Kata, M. (2017). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Kıbrıs Türk Mücadelesine Yansımaları. *Journal of Turkish Studies*, 12(16), 361-386.
- Kireççi, M. A. (2015). Humanitarian diplomacy in theory and practice. *Perceptions*, 20(1), 1.
- Kutlay, M., & Öniş, Z. (2020). Turkish foreign policy in a post-Western order: Strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs*.
- Langan, M. (2017). Virtuous Power Turkey in Sub-Saharan Africa: The ‘Neo-Ottoman’ Challenge to the European Union. *Third World Quarterly*, 38(6), 1399-1414.
- dell, D. W., & Shevchenko, A. (2014). The origins of American multilateralism: A social identity perspective. *International Organization*, 68(3), 465-499.

- Liddell Hart, B. H. (1967). *Strategy*. Frederick A. Praeger.
- Mason, J. (2024, Dec. 16). Trump says Turkey holds the key to Syria's future. Reuters.
- Mearsheimer, J. (2001). *The tragedy of great power politics*. W.W. Norton.
- Müftüler-Bac, M., & Güney, A. (2005). The European Union and the Cyprus Problem 1961–2003. *Middle Eastern Studies*, 41(2), 281–293.
- Neumann, I. B. (2014). *Status anxiety in international relations*. Oxford University Press.
- Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. Public Affairs.
- Oğuzlu, T. (2014). Making sense of Turkey's rising power status: What does Turkey's approach within NATO tell us? In P. Kubicek, E. Parlar Dal, & T. Oğuzlu (Eds.), *Turkey's rise as an emerging power* (pp. 158–180). Routledge.
- Oran, B. (1996). Türk dış politikası: Temel ilkeleri ve soğuk savaş ertesindeki durumu üzerine notlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01).
- Özocaklı, D., Doğan Başar, B., Ekşi, İ. H., & Ginn, W. (2024). Effect of grain corridor agreement on grain prices. *International Economic Journal*, 38(3), 489–506.
- Putnam, R. D. (1988). *Diplomacy and domestic politics: The logic of two-level games*. International Organization.
- Ramani, S. (2021). Qatar blockade and GCC divisions: Turkey, Libya, and Palestine. *Foreign Policy*.
- Sayan, S. (2013). New directions in Turkey–USA relations. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 15(2), 129–142.
- Sertel, S. (2022). Kıbrıs Barış Harekâtı Öncesinde Türk Donanma Filosunun Modernleştirilmesi (1968–1974). *Belgi Dergisi*, (23), 253–279.
- Şeyşane, V., & Tannıverdi, G. (2022). States as “Humanitarians”: The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 10(1), 153–178.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye-Afrika İlişkileri*. T.C. Dışişleri Bakanlığı. Erişim adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>
- Tank, P. (2015). *Turkey as a humanitarian actor: the critical cases of Somalia and Syria*. Norwegian Peacebuilding Resource Centre.
- Tocci, N. (2012). Let's talk Turkey! US influence on EU–Turkey relations. *Cambridge Review of International Affairs*, 25(3), 399–416.
- TRT Haber. (2019, Ekim 25). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Le Point dergisi hakkında suç duyurusu. TRT Haber.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2014). *Gayrisafi Yurt İçi Hasıla III. Çeyrek: Temmuz-Eylül, 2014*. TÜİK.
- Ulusoy, K. (2008). The Europeanization of Turkey and its impact on the Cyprus problem. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 10(3), 309–329.
- Ünay, H., & Çemrek, M. (2024). *Globalization and Humanitarian Diplomacy: Case Study of Türkiye*. In *Understanding Humanitarian Diplomacy* (pp. 69–81). Routledge.
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.

- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press.
- Wintour, P. (2017, Haziran 23). Saudi Arabia issues Qatar with 13 demands to end blockade. *The Guardian*.
- Yeşilada, B. (2013). *EU-Turkey relations in the 21st century*. Routledge.
- Yükselen, H. (2021). Exploring the Traits of a Grand Strategy for Turkey. *Insight Turkey*, 23(4), 77-94.